

PRZEŁOM. SIERPIEŃ 1980 I „SOLIDARNOŚĆ”

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Wystawa przygotowana przez Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku.

Autor: dr Arkadiusz Kazański
Koncepcja graficzna serii: Aleksandra Kaiper-Miszulowicz
Opracowanie graficzne: Piotr Wiejak, Barnin Rej
Recenzja: dr hab. Filip Musiał, dr Cęcylią Kuta, dr Paweł Skubisz
Korekta: Anna Świtalska-Jopek

Materiały ze zbiorów: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (AIPN), Archiwum Państwowego w Szczecinie, Archiwum Śląskiego Centrum Wolności i Solidarności w Katowicach, Międzypakładowej Organizacji Związkowej NSZZ „Solidarność” ArcelorMittal Poland S.A. w Dąbrowie Górniczej, Zarządu Regionu Środkowowschodniego NSZZ „Solidarność” w Lublinie oraz Andrzeja Adamczyka, Zbigniewa Froka, Jana Kołodziej-skiego, Kazimierza Maciejewskiego, Władysława Morawskiego, Tomasza Moszczaka, Bogusława Nieznalskiego, Jana Piotrowicza, Krzysztofa Raczkowiaka, Anny Walentynowicz, Zbigniewa Wołoczniaka, Zbigniewa Wróblewskiego.

Tłum zebrany pod bramą nr 2 Stoczni Gdańskiej w czasie sierpniowego strajku 1980 r. Fot. Kazimierz Maciejewski.

Wystawa sklepowa udekorowana z okazji rocznicy rewolucji październikowej, 1978 r. Fot. Bogusław Nieznalski.

Niezależne obchody rocznicy tragedii grudniowej 1970 r. pod bramą nr 2 Stoczni Gdańskiej organizowane przez WZZ Wybrzeża, 1979 r. Fot. ze zbiorów AIPN Gdańsk.

Płonący Komitet Wojewódzki PZPR w Gdańsku, grudzień 1970 r. Fot. ze zbiorów AIPN Gdańsk.

PRZED SIERPNIEM

Genezy Sierpnia '80 należy upatrywać w zbiorowej pamięci o tragedii grudniowej 1970 roku (przede wszystkim na Wybrzeżu) oraz działalności nielicznych, ale zdeterminowanych grup opozycyjnych, takich jak Komitet Obrony Robotników, Wolne Związki Zawodowe Wybrzeża, SKS, ROPCiO, KPN i Ruch Młodej Polski. Czynnikiem, który miał wpływ na przebieg wydarzeń, był kryzys gospodarczy i związana z nim niemożność zrealizowania rozbudzonych w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych ambicji życiowych. Na pobudzenie wolnościowych aspiracji Polaków wpłynął też wybór Karola Wojtyły na papieża w 1978 r. i jego przyjazd do Polski rok później.

SIERPIEŃ '80

Na początku lipca 1980 r. na skutek podwyżki cen mięsa i jego przetworów sprzedawanych w sklepach i stołówkach zakładowych wybuchły spontaniczne strajki w zakładach pracy na południu i wschodzie kraju, głównie na Lubelszczyźnie. Protesty szybko wygasły po negocjacjach władz ze strajkującymi załogami, którym obiecywano realizację postulatów ekonomicznych. Tymczasem 14 sierpnia 1980 r. w Stoczni Gdańskiej wybuchł strajk w obronie zwolnionej z pracy Anny Walentynowicz, działaczki WZZ Wybrzeża. Po dwóch dniach protest został przerwany, ale potem na skutek nalegań delegatów innych zakładów pracy, które poparły żądania stoczniowców, był kontynuowany jako strajk solidarnościowy. Powołano Międzyzakładowy Komitet Strajkowy, który sformułował 21 postulatów. Najważniejsze dotyczyły utworzenia prawdziwie wolnych i niezależnych związków zawodowych i upamiętnienia ofiar tragedii grudnia 1970 r. Na czele protestu stanął Lech Wałęsa.

Brama nr 2 Stoczni Gdańskiej w czasie sierpniowego strajku 1980 r.
Fot. Kazimierz Maciejewski.

Delegaci strajkujących załóg zarejestrowanych w Międzyzakładowym Komitecie Strajkowym zebrani w Sali BHP Stoczni Gdańskiej. Fot. Kazimierz Maciejewski.

Komitet Strajkowy w Przedsiębiorstwie Robót Kolejowych nr 12 w Gdańsku. Fot. ze zbiorów Andrzeja Osipowa.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

STRAJK SOLIDARNOŚCIOWY

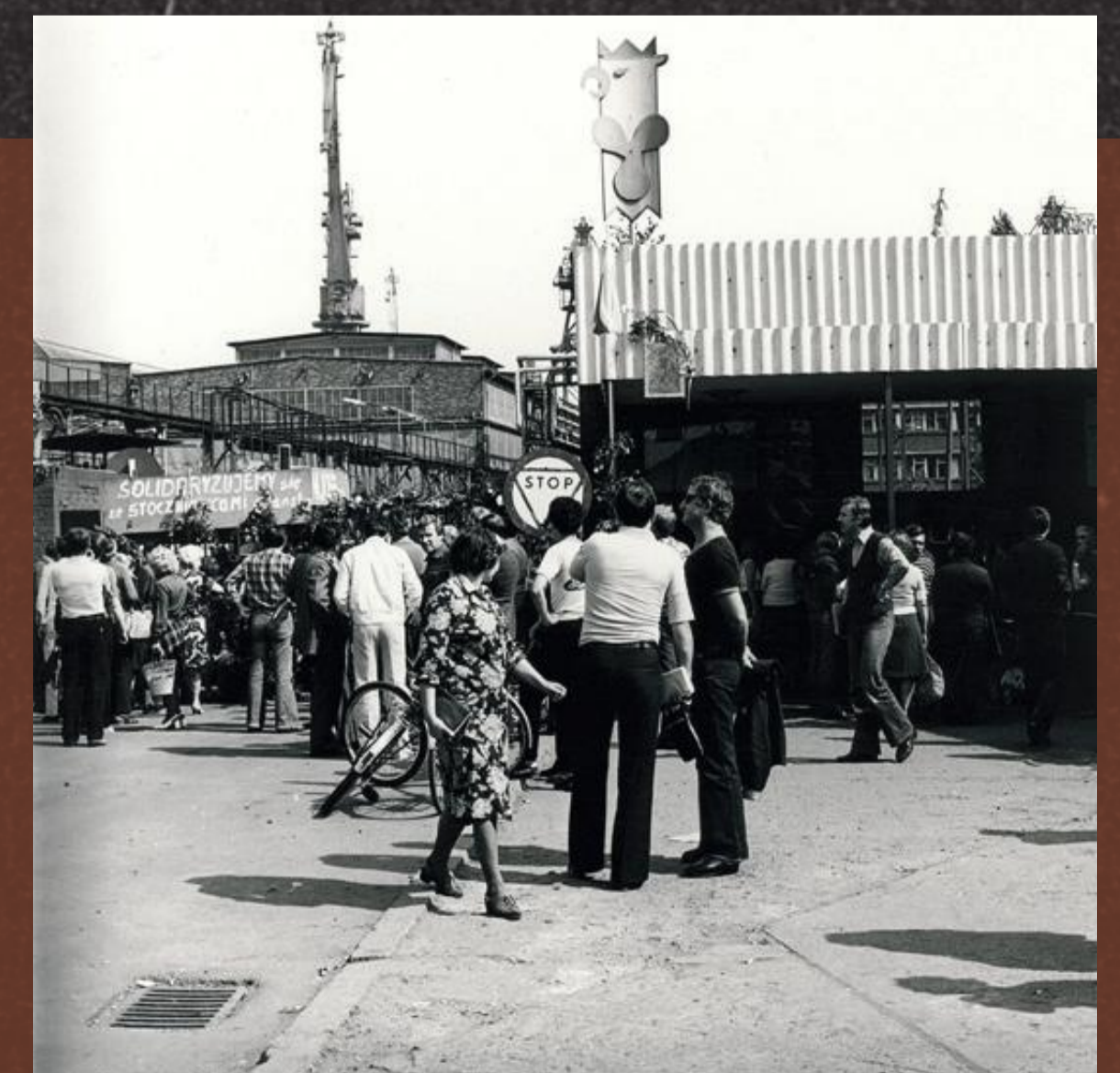
W MKS w Stoczni Gdańskiej skupionych było około 800 zakładów pracy z Wybrzeża Gdańskiego. Miejskie komitety strajkowe powstały także w Elblągu i Szczecinie. 26 sierpnia 1980 r. rozpoczęły się strajki na Dolnym Śląsku, a 29 sierpnia „stanęły” kopalnie na Górnym Śląsku. Do protestów przyłączały się także zakłady z innych miast Polski. Pod naporem akcji strajkowej władze PRL zgodziły się na powstanie niezależnych związków zawodowych. 30 sierpnia 1980 r. podpisano porozumienia w Szczecinie, 31 sierpnia w Gdańsku, a 3 września w Jastrzębiu-Zdroju.

Działacze Prezydium MKS w Stoczni Gdańskiej przy stole prezydialnym w Sali BHP. Na pierwszym planie Anna Walentynowicz i Lech Wałęsa, sierpień 1980 r. Fot. Kazimierz Maciejewski.

Strajkujący w KWK „Manifest Lipcowy” w Jastrzębiu-Zdroju, sierpień-wrzesień 1980 r. Fot. Władysław Morawski.

Brama szczecińskiej Stoczni im. Adolfa Warskiego w czasie sierpniowego strajku 1980 r. Fot. Zbigniew Wróblewski.

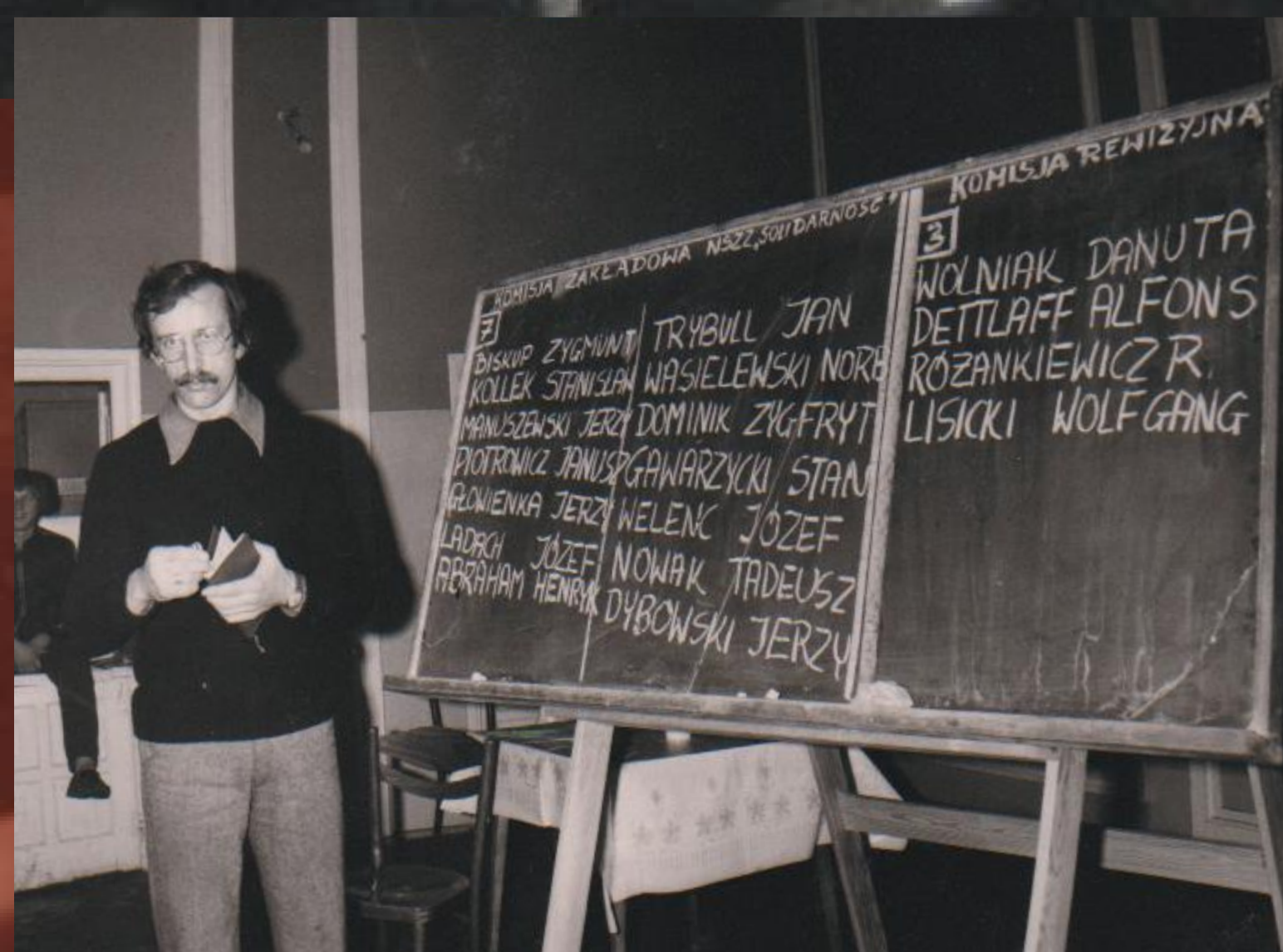

I walne zebranie delegatów regionu gdańskiego

Powstanie niezależnego związku zawodowego, a w istocie wielkiego ruchu społecznego, wyzwoliło w Polakach nie notowaną wcześniej pod rządami komunistów ogromną aktywność w wymiarze politycznym i społecznym. Dotychczas niespotykana była sytuacja, w której władze jakiegokolwiek związku, stowarzyszenia czy organizacji wybierane były w sposób demokratyczny i wolny. Udział setek osób w związkowych zebraniach wyborczych w zakładzie i angażowanie się w pełnienie odpowiedzialnych funkcji z wyboru, stanowiły zupełnie nową rzeczywistość.

WOLNE WYBORY ZWIĄZKOWE 1980-1981

Obrady I Walnego Zjazdu Delegatów Regionu Gdańskiego NSZZ „Solidarność” w Teatrze Muzycznym w Gdyni w lipcu 1981 r. W zebraniu uczestniczyło 598 delegatów reprezentujących około 530 tys. działaczy związku w Regionie Gdańskim. Fot. ze zbiorów Tomasza Moszczaka.

Wybory do Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” przy Puckich Zakładach Mechanicznych, październik 1980 r. Fot. ze zbiorów Jana Piotrowicza.

W hali „Olivia” w Gdańsku w dwóch turach we wrześniu i październiku 1981 r. odbył się I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. W zjeździe udział wzięło 896 delegatów z 38 regionów, którzy reprezentowali blisko dziesięć milionów członków „Solidarności”. Fot. Bogusław Nieznalski.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

RUCH SPOŁECZNY

Od pierwszych dni września 1980 r. „Solidarność” stała się nie tylko związkiem zawodowym, ale i ruchem społecznym ogarniającym wszystkie sfery życia społecznego i politycznego. Okazała się niespotykaną w bloku wschodnim zinstytucjonalizowaną formą opozycji wobec komunizmu. Na wolnościowej fali powstały niezależne organizacje rolnicze i studenckie: NSZZ Rolników Indywidualnych i Niezależne Zrzeszenie Studentów.

Podpisywanie porozumienia z komisją rządową w nocy z 18 na 19 lutego 1981 r. w Domu Kolejarza w Rzeszowie (w dawnym budynku WRZZ), kończącego strajk chłopski. Na zdjęciu od lewej: Jan Kułaj (wiceprzewodniczący komitetu strajkowego) oraz Lech Wałęsa. Fot. ze zbiorów Zbigniewa Froka/AIPN Rzeszów.

Negocjacje w Hucie „Katowice”, październik 1980 r. Fot. ze zbiorów Międzyzakładowej Organizacji Związkowej NSZZ „Solidarność” ArcelorMittal Poland S.A.–Dąbrowa Górnicza.

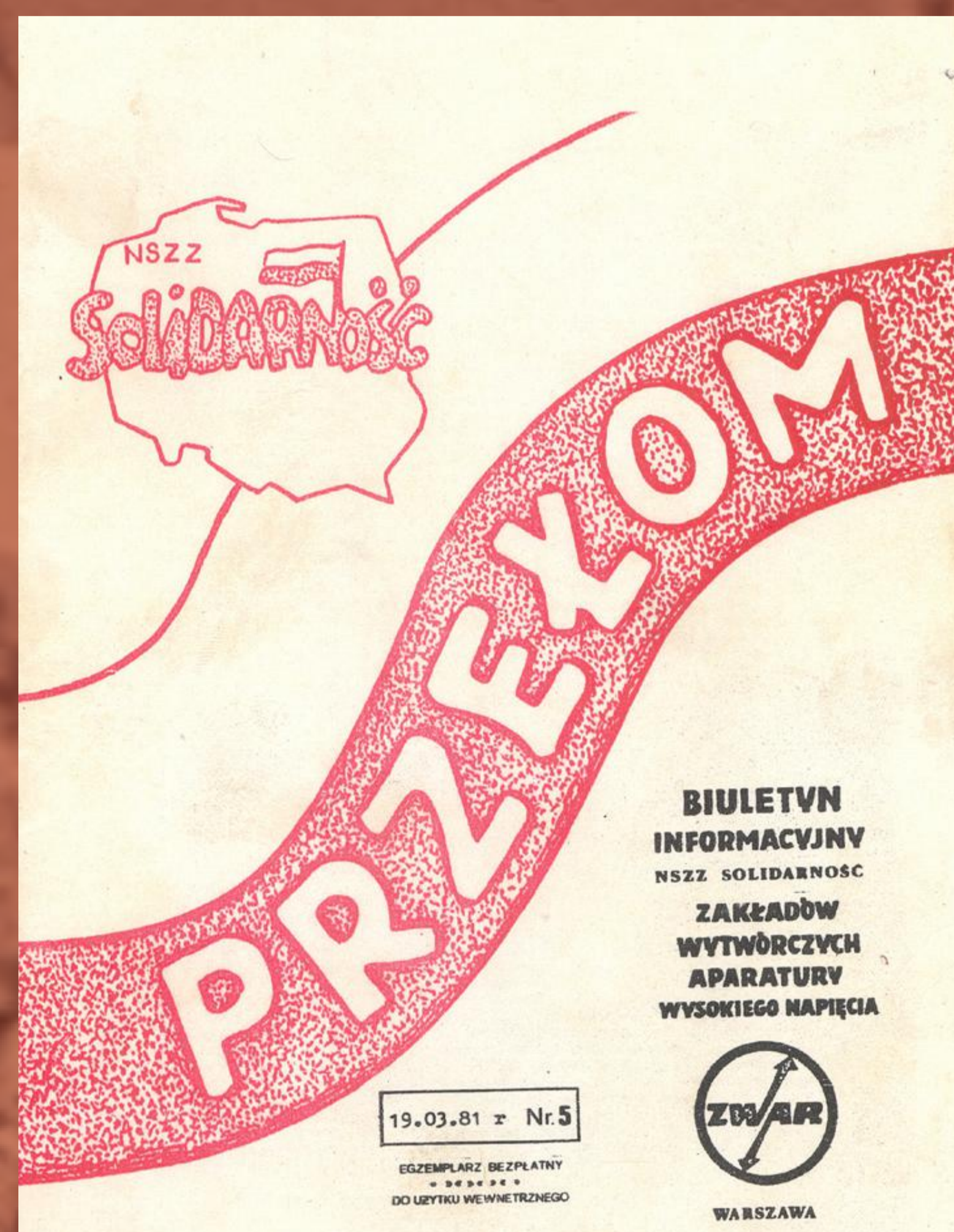
Uroczystość odsłonięcia pomnika Ofiar Czerwca 1956 w Poznaniu, 28 czerwca 1981 r. Fot. Jan Kołodziejski.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Uroczystość nadania imienia Józefa Piłsudskiego Gdańskiej Stoczni Remontowej, 10 listopada 1981 r. Fot. ze zbiorów archiwum prywatnego Anny Walentynowicz.

Biuletyn Informacyjny „Przełom” NSZZ Solidarność Zakładów Wytwórczych Wysokiego Napięcia ZWAR w Warszawie. Fot. ze zbiorów Zbigniewa Wołoczniaka.

Obchody święta 9 maja w Lęborku współorganizowane przez miejską komisję „Solidarność”, fot. ze zbiorów Zbigniewa Wołoczniaka.

Wraz z rewolucją „Solidarność” w Polsce pojawiły się przejawy społeczeństwa obywatelskiego. Na niespotykaną skalę rozwinęła się niezależna poligrafia. W wielu zakładach pracy i instytucjach ukazywały się redagowane w sposób oddolny związkowe biuletyny informacyjne oraz czasopiśma. W ramach Związku prowadzono działalność kulturalną, samokształceniową, naukową i oświatową. Wiele cennych i wolnościowych inicjatyw podejmowano we współpracy z Kościołem. To wszystko sprawiało, że obok oficjalnego PRL-owskiego życia toczyło się inne, niezależne i pozbawione reżimowej kontroli.

CELEM WOLNA POLSKA

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Wyprowadzanie działaczy „Solidarności” (w środku widoczni Antoni Tokarczuk i Jan Rulewski) z sali WRN w Bydgoszczy. Brutalna interwencja funkcjonariuszy MO zapoczątkowała największy kryzys w relacjach między władzami PRL a „Solidarnością” w okresie 1980–1981 zwany „Kryzysem Bydgoskim”. Fot. Jan Lewandowski/ze zbiorów AIPN Bydgoszcz.

ZNISZCZYĆ „SOLIDARNOŚĆ”

Władze komunistyczne nie pogodziły się z powstaniem „Solidarności”. Prowokowano konflikty, m.in. w kwestii rejestracji związku, a potem organizacji studenckiej i rolniczej, by odpowiedzialnością obarczyć stronę społeczną. Od września 1980 r. Służba Bezpieczeństwa prowadziła szereg działań zmierzających do likwidacji bądź sparaliżowania działań Związku. W listopadzie 1980 r. rozpoczęła się akcja inwigilacji NSZZ „Solidarność” w ramach sprawy obiektowej o kryptonimie „Klan”. Oprócz tego poszczególni działacze związkowi rozpracowywani byli w ramach wielu indywidualnych spraw operacyjnych. Miarą stosunku aparatu państwowego do niezależnego związku był fakt, że w październiku 1980 r., w dwa miesiące po podpisaniu porozumień sierpniowych, rozpoczęła się operacja przygotowania ogłoszenia stanu wyjątkowego wraz z aresztowaniem co najmniej kilku tysięcy najbardziej aktywnych liderów i działaczy „Solidarności”.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

STAN WOJENNY

Członkowie Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego. W środku w czarnych okularach Wojciech Jazurkowski stojący na czele WRON, inicjator wprowadzenia stanu wojennego i główny odpowiedzialny za zbrodnie komunistyczne popełnione w czasie jego trwania. Fot. ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Pacyfikacja Huty „Katowice”, grudzień 1981 r. Fot. ze zbiorów Międzyzakładowej Organizacji Związkowej NSZZ „Solidarność” ArcelorMittal Poland S.A.– Dąbrowa Górnicza.

Wraz z ogłoszeniem stanu wojennego władzę w kraju przejął organ pozakonstytucyjny, tj. Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego. Zakazano organizowania strajków i zgromadzeń, zawieszona została działalność związków zawodowych i większości organizacji społecznych, zmilitaryzowano szereg zakładów pracy i instytucji, wprowadzono godzinę milicyjną i przepustki w celu opuszczenia stałego miejsca zamieszkania, wyłączono telefony, a korespondencję objęto jawną cenzurą. Staranowana brama nr 2 Stoczni Gdańskiej, 16 grudnia 1981 r. Fot. ze zbiorów AIPN Gdańsk.

W nocy z 12 na 13 grudnia 1981 r. władze PRL wprowadziły stan wojenny na terytorium całej Polski. W jego pierwszych godzinach Służba Bezpieczeństwa zatrzymała ponad 3 tys. działaczy NSZZ „Solidarność”, z Lechem Wałęsą i Andrzejem Gwiazdą na czele, i innych niezależnych organizacji. Łącznie do grudnia 1982 r. internowano prawie 10 tys. osób. W obronie zatrzymanych i przeciw atakowi na legalnie działający związek wystąpili pozostali na wolności członkowie związku. Wybuchły strajki w stu kilkudziesięciu zakładach pracy w kraju. W Gdańsku zawiązano Krajowy Komitet Strajkowy.

Większość protestów została spacyfikowana przez uzbrojone siły wojska i milicji w ciągu kilku dni. Najdramatyczniejsze wydarzenia miały miejsce podczas rozbicia strajku w kopalni „Wujek” w Katowicach, kiedy zginęło sześciu górników, a następnych trzech zmarło w szpitalu. W Gdańsku w dniach 16–17 grudnia 1981 r. doszło do demonstracji i walk ulicznych, w których wzięło udział około 100 tys. osób. Aby stłumić protesty, milicja użyła broni ostrej, w wyniku czego zastrzelony został Antoni Browarczyk. Najdłużej strajkowano w kopalni „Piast”, gdzie górnicy przebywali pod ziemią do 28 grudnia 1981 r.

Pacyfikacja strajku w kopalni „Wujek” w pierwszych dniach stanu wojennego. Górnik postrzelony przez milicjantów uzbrojonych w broń ostrą, niesiony na noszach przez kolegów. Fot. ze zbiorów Archiwum Śląskiego Centrum Wolności i Solidarności w Katowicach.

PROTESTY

Strajk w Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego w Świdniku 14 grudnia 1981 r., spacyfikowany w nocy 15/16 grudnia 1981 r. Fot. Sławomir Smyk/ZR Środkowoschodniego NSZZ „Solidarność” w Lublinie.

Tłum mieszkańców Trójmiasta spontanicznie zebrany pod pomnikiem Poległych Stoczniovców po spacyfikowaniu strajku w Stoczni Gdańskiej, 16 grudnia 1981 r. Fot. ze zbiorów AIPN Gdańsk.

OPÓR

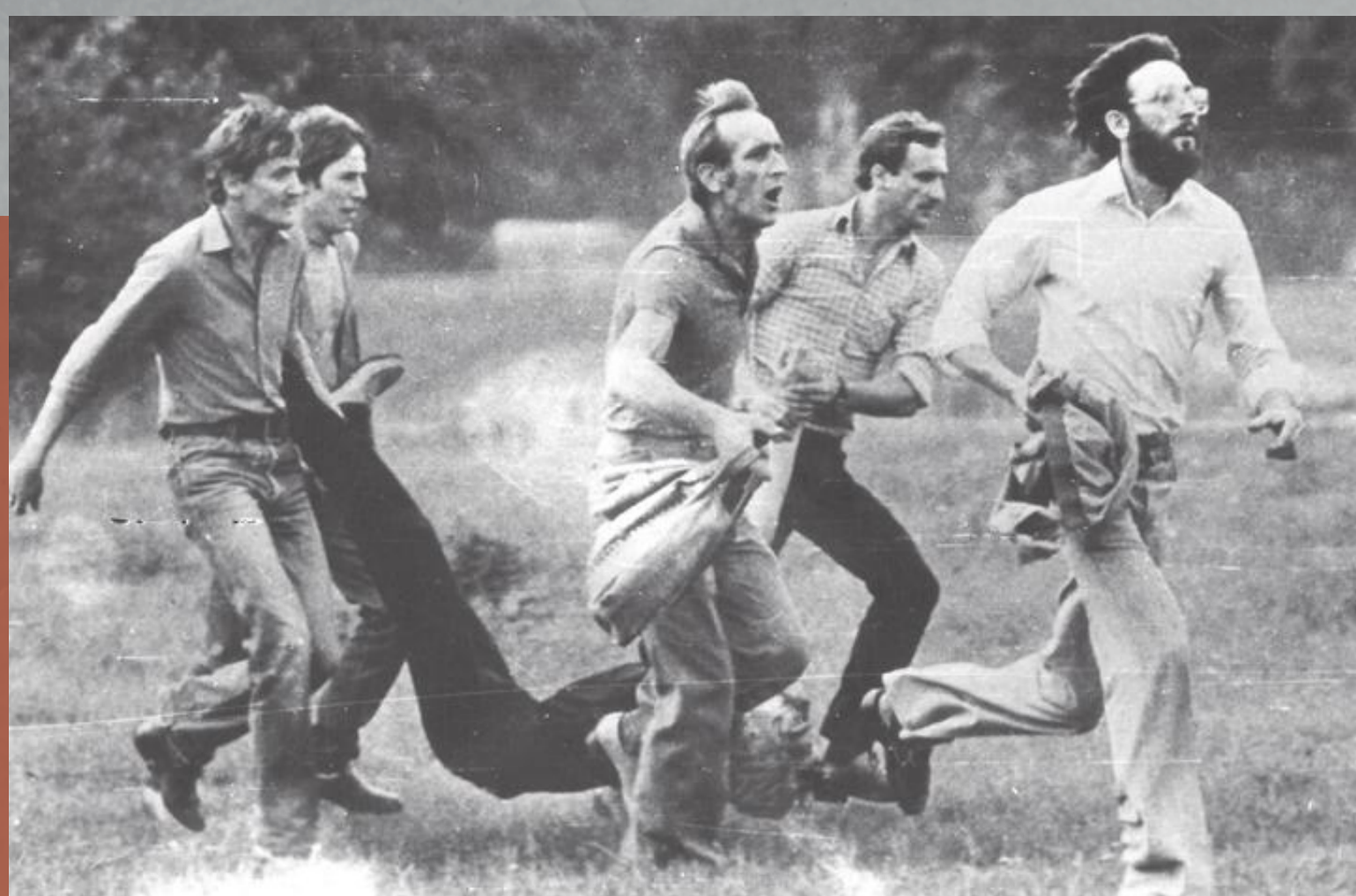
Walki uliczne w Nowej Hucie w Krakowie, 1 maja 1983 r.
Fot. ze zbiorów AIPN Kraków.

Kolejki przed sklepami. Fot. Bogusław Nieznański.

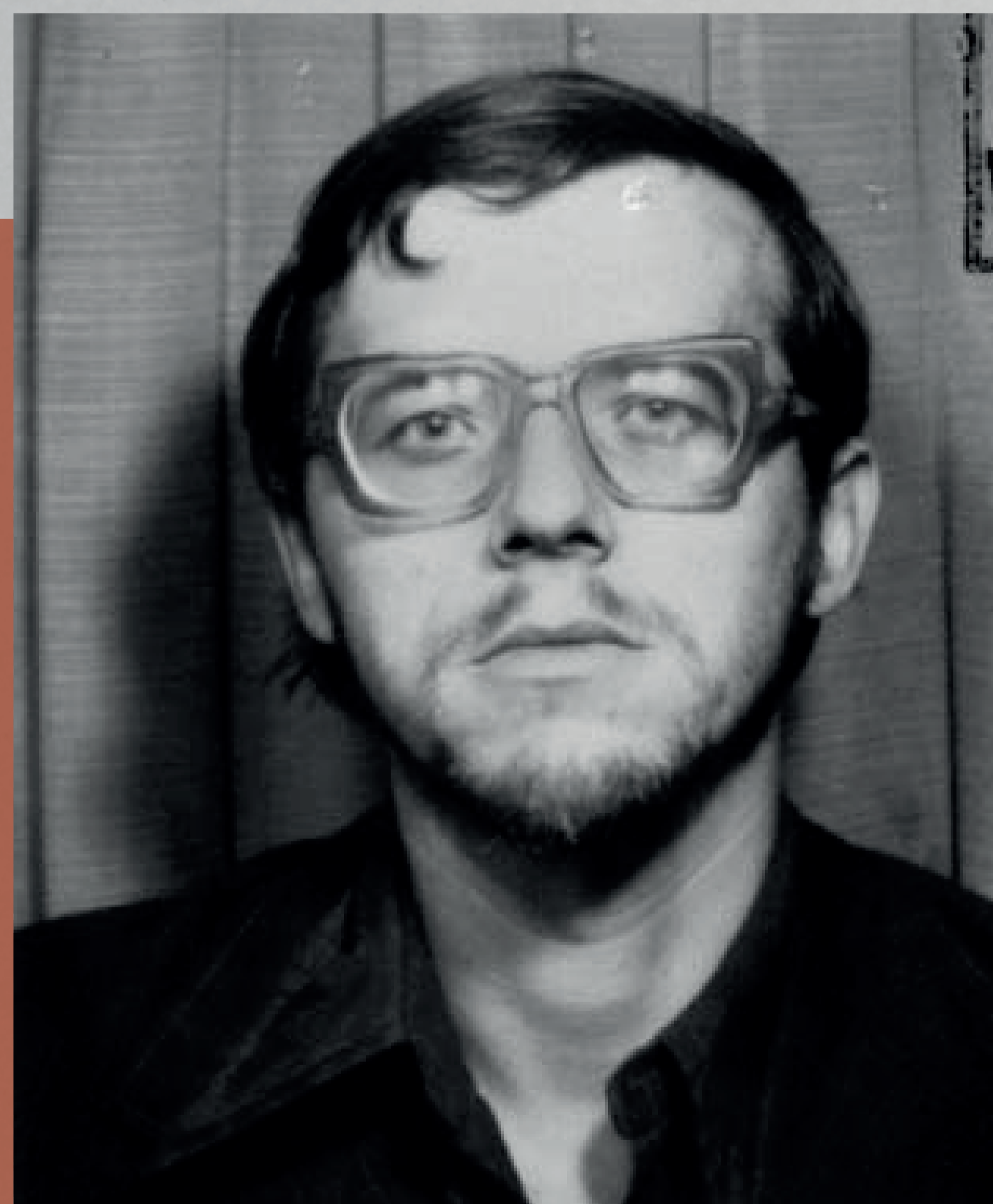
Niezależny pochód solidarnościowy 1 maja 1982 r. w Gdańsku, ulica Piwna.
Fot. ze zbiorów Andrzeja Adamczyka.

Strajki i protesty przeciwko wprowadzeniu stanu wojennego trwały jeszcze do października 1982 r. Miały one miejsce m.in. 1 i 3 maja 1982 r., 31 sierpnia 1982 r. i 11–12 października 1982 r. W kwietniu 1982 r. utworzono Tymczasową Komisję Koordynacyjną NSZZ „Solidarność” z Bogdanem Lisem, Zbigniewem Bujakiem, Władysławem Frasyniukiem i Władysławem Hardkiem. Na znak protestu wobec stanu wojennego wiele osób nosiło tzw. oporniki, zapalano świece w oknach, bojkotowano telewizję. Emisję rozpoczęło Radio „Solidarność”. Surowe represje, m.in. wysokie wyroki pozbawienia wolności i internowanie większości liderów związkowych, sprawiły jednak, że po 1983 r. znikomy procent społeczeństwa zaangażował się w zorganizowany opór. Dodatkowo wszystkich dotyczyły niedogodności dnia codziennego, tj. słabe zaopatrzenie w sklepach i długie oczekiwanie w kolejkach.

31 sierpnia 1982 r. podczas manifestacji solidarnościowej w Lubinie funkcjonariusze milicji i ZOMO zabili trzech demonstrantów, a ranili kilkunastu innych. Na zdjęciu śmiertelnie ranny w głowę Michał Adamowicz niesiony przez uczestników manifestacji. Fot. Krzysztof Raczko.

OFIARY

Jan Samsonowicz, działacz „Solidarności” w Akademii Medycznej w Gdańsku, w lipcu 1981 r. wybrany do Zarządu Regionu Gdańskiego. W czerwcu 1983 r. jego ciało znaleziono wiszące na płocie boiska klubu „Stoczniowiec” w Gdańsku. Fot. ze zbiorów AIPN.

Ksiądz Jerzy Popiełuszko, zdjęcie paszportowe. Jego zamordowanie przez funkcjonariuszy SB w październiku 1984 r. jest symbolem przemocy władz państwowych PRL wobec niezależnego ruchu. Fot. ze zbiorów AIPN.

W 1989 r. powołano Sejmową Komisję Nadzwyczajną do Zbadania Działalności MSW (tzw. komisja Rokity). W wyniku jej prac stwierdzono, że na 122 niewyjaśnione przypadki zgonów działaczy opozycji podczas stanu wojennego aż 88 miało bezpośredni związek z działalnością funkcjonariuszy MSW. Za „przestępstwa polityczne” sądy skazały około 1200 osób (m.in. za organizowanie strajków, manifestacji czy aktywność w podziemiu). Trudno oszacować liczbę osób, które z powodów politycznych straciły pracę. Do opuszczenia PRL zachęcono lub zmuszono (z paszportem „w jedną stronę”, a więc bez prawa powrotu) około 2650 osób.

SOLIDARNOŚĆ PO RAZ DRUGI

Wprowadzenie stanu wojennego miało zniszczyć „Solidarność” i wymazać ją z kart historii. Wiele wskazywało, że może się to udać, zwłaszcza w latach 1985–1986. Działalność podziemną prowadziła bardzo ograniczona liczba działaczy, drukarzy i kolporterów pism. Sytuację zmieniła pielgrzymka Jana Pawła II w 1987 r., która miała znaczenie podobne, jak pierwsza jego wizyta w 1979 r. Polacy przekonali się, że osób podobnie myślących, nie wstydzących się wiary i patriotyzmu, jest więcej. W maju i sierpniu 1988 r. wybuchły strajki. Protesty te, choć mniej liczne niż w 1980 r., miały wpływ na decyzje władz PRL związane z rozmowami Okrągłego Stołu, które ostatecznie – wbrew woli komunistów – doprowadziły do stopniowego demontażu systemu i odzyskania przez Polskę niepodległości.

Składanie kwiatów pod pomnikiem Poległych Stoczniovców przez członków Komitetu Strajkowego Stoczni Gdańskiej w czasie strajku, 31 sierpnia 1988 r. Fot. ze zbiorów Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku.

Pochód ze szczecińskiego portu na mszę św. w katedrze po zakończeniu strajku, 3 września 1988 r. Fot. Jarosław Kaczorowski/Archiwum Państwowe w Szczecinie.

Msza św. na gdańskiej Zaspie z udziałem Jana Pawła II, 12 czerwca 1987 r. Fot. Bogusław Nieznalski.

Stoczniowcy przed budynkiem dyrekcji Stoczni Gdańskiej w czasie strajku sierpniowego 1980 r. Fot. Kazimierz Maciejewski.

„SOLIDARNOŚĆ” W LICZBACH

W sierpniu 1980 r. według oficjalnych danych strajkowało około 700 zakładów pracy (700 tys. osób)

W MKS w Stoczni Gdańskiej zarejestrowanych było około 800 zakładów pracy, a w Szczecinie 360 przedsiębiorstw i instytucji.

Liczbę działaczy „Solidarności” w latach 1980–1981 szacuje się na 9–10 mln

W opozycyjną działalność w czasie stanu wojennego aktywnie włączyło się około 2 tys. osób

W sumie w działalność podziemną zaangażowanych było około 45 tys. osób

Szacowana liczba działaczy drugiej „Solidarności” po 1989 r. to około 1,5 mln członków

SOLIDARNOŚĆ

INSTITUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ